

## ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРОПРОДОВОЛЬЧОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ

*Розглянуто особливості розвитку інтеграційних процесів; досліджено діалектику цього явища в умовах становлення і розвитку ринкових відносин в Україні. Сформовано модель розвитку інтеграційних процесів з урахуванням чинників впливу, рівнів формування, мотивів, учасників і способів створення інтеграційних агропромислових формувань.*

**Ключові слова:** агропродовольчий сектор, агропромислова інтеграція, агропромислові формування.

Економічна криза і політична нестабільність в Україні негативно позначилися на всіх секторах вітчизняної економіки, що спричинило зменшення макро- і мікропоказників, падіння темпів економічного розвитку, погіршення соціальної та екологічної ситуації. На сьогодні багато підприємств різних галузей економіки зупинили або обмежили свою діяльність і перебувають на межі виживання. Завдяки історичним традиціям і кліматичним умовам одним із працюючих залишається агропромисловий сектор. Разом з тим середні й малі агропромислові підприємства не в змозі забезпечити населення України якісними й недорогими вітчизняними харчовими продуктами в необхідних обсягах. Основою стійкого розвитку економіки, як доводять розрахунки окремих показників ефективності виробництва, можуть стати лише великі агропромислові інтеграційні об'єднання, спроможні забезпечити продовольчу безпеку країни.

На початку ХХІ ст. в Україні почали формуватися нові агропромислові структури холдингового типу, виникло таке явище, як кластери, що відображають інтеграційні процеси, які відбуваються в агропромисловому секторі. Політичні, економічні та інституційні зміни останніх років у країні сприяли створенню умов і дали імпульс до відродження, становлення й розвитку інтегрованих агропромислових формувань.

Законодавчо та організаційно ці процеси поки що не врегульовано. Для функціонування різних типів інтегрованих агропромислових формувань при ефективній діяльності малого й середнього агробізнесу потрібне створення стабільного зовнішнього та внутрішнього середовища. Тобто доцільними є створення і підтримка пропорційного розвитку всіх видів підприємств і формувань в АПК, розуміння суті основних понять, які характеризують процеси, що відбуваються [1].

Проблема агропромислової інтеграції дотепер залишається недостатньо розробленою, попри наявність багатьох наукових досліджень з цієї теми.

Значний внесок у розвиток теорії інтеграції зробили дослідники В. Мілосердов, О. Зельднер, П. Самуельсон, Є. Строев, С. Тимофеев, Ю. Яковець та ін.

Вивченню проблеми агропромислової інтеграції присвячені фундаментальні праці російських учених: А. І. Алтухова, В. Р. Боева, І. Н. Буздалова, І. М. Буробкіна, А. Г. Гранберга, В. Г. Гусакова, О. М. Ємельянова, М. І. Жукова, С. Є. Ільющонка, О. А. Калниньша, В. А. Ключача, Ю. А. Конкіна, Е. М. Крилатих, В. І. Кудряшова, В. П. Можина, М. Г. Лещева, О. О. Никонова, А. В. Петрикова, Є. Є. Румянцевой, А. Б. Соскієва, В. О. Тихонова, І. Г. Ушачова, І. Ф. Хіцкова; білоруських вчених: І. П. Воробйова, В. А. Дадалко, З. М. Ільїної, П. Г. Нікітенко, Б. М. Шапіро, А. П. Шпака та ін.

Загальні проблеми продовольчої безпеки, продовольчого забезпечення, стабілізації агропродовольчого комплексу, створення агропромислових інтеграційних структур розглянуто в дослідженнях українських учених І. І. Лукінова, П. Т. Саблука, В. М. Трегобчука, М. А. Хвесика, М. Г. Чумаченко, А. С. Лисецького, П. П. Борщевського, Л. В. Дейнеко, О. М. Царенко, В. А. Ільяшенко, М. Й. Хорунжого, В. М. Гейця, М. В. Калинчик та ін. Розвиток агропромислового комплексу в контексті екологізації відображено в працях О. М. Алімова, А. І. Даниленка, Б. В. Буркинського, Н. Г. Ковальової, А. Є. Купинець.

Метою статті є дослідження особливостей агропромислової інтеграції, що набуває особливої актуальності як підґрунтя системи і механізмів безпеки, і на цій основі створення її

моделі в умовах трансформації економіки України з урахуванням чинників впливу і мотивів, рівнів формування, учасників, способів створення інтеграційних формувань.

Глибинні причини й об'єктивні закономірності інтеграційних процесів в аграрній сфері економіки розкрито в багатьох роботах. Проте інтенсивність їх прояву, напрями й характер зв'язків на кожному етапі історичного розвитку визначаються системою взаємодії та взаємовідносин різних рівнів, які формують передумови посилення або стримування інтеграційних процесів та їх еволюцію [1].

Рішення суб'єкта господарювання про об'єднання формується під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників на макро-, мета- і мікрорівнях (таблиця).

При цьому зовнішні чинники макро- і метарівня мають об'єктивний характер і не піддаються впливу з боку учасників інтеграційних процесів. Під час створення й організації діяльності інтегрованих формувань потрібно максимально адаптуватися до умов їх дії.

Таблиця

### Чинники розвитку інтеграційних процесів в агропромисловій сфері економіки

Чинники впливу на агропромислову інтеграцію	Зовнішні		Внутрішні
	на макрорівні	на метарівні	на мікрорівні
Ринкові	Попит, пропозиція, конкуренція на внутрішньому і міжнародному ринках	Кон'юнктура ринку та її визначальні елементи, розвиток транзакційного сектору	Поведінка товаровиробників на ринку
Державного регулювання	Політична стабільність. Нормативно-правова база. Кредитна і податкова політика. Регулювання експорту й імпорту	Методи й інструменти регулювання органів державного управління агропродовольчою сферою	Безпосередня участь в інтегрованих формуваннях
Інституціональні	Розвиток інституту приватної власності, свобода укладання угод	Формальні й неформальні інститути, які регламентують діяльність суб'єктів господарювання	Трансформація мислення, стереотипів поведінки і ціннісних орієнтирів суб'єктів ринку

Джерело: *Лещева М. Г.* Развитие интеграционных процессов в аграрной сфере экономики / М. Г. Лещева, В. И. Трухачев. – Ставрополь : АГРУС, 2008. – С. 26.

Чинники макрорівня створюють рамкові умови здійснення інтеграційних відносин, які регулюють саму їх можливість. До них насамперед належать: нормативно-правова база, яка регулює взаємовідносини суб'єктів ринку, антимонопольне законодавство; кредитна і податкова політика; умови експорту й імпорту, рівень фінансової та матеріально-технічної підтримки сільського господарства державою.

На можливість і успішність реалізації інтеграційних процесів в аграрній сфері суттєво впливають чинники метарівня: співвідношення попиту і пропозиції на регіональних агропродовольчих ринках, рівень розвитку транзакційного сектору, надійність контрактів і характер взаємодії з підприємствами, які постачають виробничі ресурси та здійснюють закупівлі сільськогосподарської сировини; ставлення регіональних органів управління до інтеграції в агропродовольчому секторі; форми і обсяги підтримки з регіонального бюджету. Ці чинники є частково керованими з боку учасників інтеграційних процесів.

Внутрішні чинники класифікуються як керовані й діють на мікрорівні. Вони характеризують виробничі, фінансові та економічні умови діяльності суб'єктів ринку. До виробничих чинників відносять рівень концентрації, інтенсифікації, спеціалізації виробництва; до економічних – наявність внутрішніх джерел відтворювального розвитку, рівень транзакційних витрат, якість менеджменту тощо; до фінансових – фінансовий стан учасників об'єднання. На стадії ухвалення рішення про інтеграцію внутрішні чинники мають найсуттєвіше значення. Саме вони визначають привабливість суб'єкта ринку для об'єднання, формують параметри інтегрованої структури.

Спільний вплив чинників, які створюють передумови для розвитку інтеграційних процесів, здійснюється одночасно на всіх вказаних рівнях. Чинники активізації та реалізації інтеграційних процесів взаємопов'язані, взаємозалежні й відображають інституціональні, ринкові, виробничі, економічні, фінансові умови діяльності суб'єктів господарювання. Під їх дією складається певна сукупність умов і причинно-наслідкових зв'язків, які визначають мотивацію суб'єктів ринку до об'єднання. Ретельне вивчення й виокремлення найсуттєвіших з них дає змогу прогнозувати перспективи розвитку інтеграції, цілеспрямовано вибудувати передумови посилення або стримування об'єднувальних процесів.

Досвід функціонування інтегрованих структур переконує, що одним із найважливіших чинників, які визначають умови розвитку інтеграції, безумовно, є інституціональні зміни. Існує тісний взаємозв'язок наявних інститутів з характером взаємодії суб'єктів господарювання. Зміни в інституціональному середовищі (приватизація і створення інституту приватної власності, у тому числі на землю; розширення сфери контрактних відносин; трансформація мислення, стереотипів поведінки та ін.) зумовили істотні зміни в інституціональній структурі АПК (розвиток багатокладної економіки; формування інституту приватних посередників; розширення транзакційного сектору). Перетворення інституціонального середовища і структури АПК спричинило зміну самої суті традиційних форм міжгалузевих зв'язків, перетворивши їх на взаємовідносини власників; розширило різноманітність форм інтеграції; сприяло появі, разом з технологічними, великої кількості фінансово-економічних зв'язків [2, с. 54].

Проявився взаємозв'язок інтеграції та можливості вільного розпорядження ресурсами: придбання активів, основних засобів, акцій інших компаній; злиття і поглинання. Інтеграційні процеси характеризуються іншою якістю і здійснюються активніше в умовах, коли економічні суб'єкти мають господарську самостійність, право вільного укладання угод аж до відособлення і приєднання підприємств. Стан інституціонального середовища є найважливішою макроекономічною умовою, яка впливає на можливість реалізації інтеграційних процесів [3, с. 385].

Зміцнення ринкових відносин в АПК поставило розвиток інтеграції в залежність від попиту, пропозиції, конкуренції на ринку сільськогосподарської сировини і продовольства.

Ситуація, яка склалася в Україні на початку XXI ст., сприяла активізації інтеграційних процесів. У попередній період політика підтримки завищеного курсу гривні робила імпорт продовольства прибутковим порівняно з його виробництвом у вітчизняному аграрному секторі. Через дефіцит бюджету уряд був не в змозі забезпечити сільгоспвиробників довгостроковими кредитами й оборотним капіталом, як це було раніше. Галузь зазнала глибокої фінансової, організаційної, управлінської кризи. Більшість сільськогосподарських організацій практично втратили можливість відтворювального розвитку. Приватний капітал не надходив у сільське господарство через його високу ризикованість і наявність привабливіших можливостей інвестування у високодохідні державні боргові інструменти. Проте після фінансових криз 1998 і 2008 р. ситуація докорінно змінилася. Девальвація гривні зумовила переорієнтацію торгівлі на користь вітчизняних продовольчих товарів, відкривши нові перспективи для українських виробників і міжнародних аграрних компаній, які працюють на вітчизняному продовольчому ринку.

На хвилі імпортозаміщення сформувалися вертикально інтегровані структури, які охоплюють виробництво сільськогосподарської сировини, її переробку і реалізацію продовольчих товарів. Змінилася стратегія іноземних продовольчих компаній, що переорієнтувалися на внутрішнє виробництво і вступили в інтеграційні відносини з вітчизняним сільським господарством або пішли з ринку [3, с. 286].

Наслідком девальвації гривні стало також зростання доходів українських експортерів сировинних галузей (постачальників палива й енергії сільському господарству), які почали шукати можливості диверсифікації діяльності та реінвестування прибутків в Україні.

Вітчизняний ринок продовольства цього періоду був ненасичений і перебував на стадії формування, характеризувався наявністю значної кількості продавців і покупців, жодний з яких не мав монопольного становища, а отже, був найближчим до ринку досконалої конкуренції з низькими бар'єрами входу. Цим скористалися численні несільськогосподарські

компанії, які мали надмірний капітал і прагнули вкласти його в перспективний бізнес, яким у нашій країні є агропромисловий комплекс, враховуючи те, що більше половини доходів населення витрачається на продовольчі товари.

Зростання рентабельності виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції, зумовлене, головним чином, зниженням цінової конкурентоспроможності імпортного продовольства і збільшенням платоспроможного попиту на вітчизняну продукцію, відіграло суттєву роль у розвитку інтеграції. До агропромислової сфери залучилися металургійні, енергетичні та інші компанії з успішних секторів економіки. Цей процес не є унікальним. Всі індустріально розвинуті західні країни у ХХ ст. (у США дещо раніше, в Західній Європі – пізніше) тією або іншою мірою стикнулися з аналогічними явищами [4]. Здебільшого це періоди аграрних реформ, аграрних криз, що збігалися з економічним піднесенням в інших секторах економіки (коли на фермерів тиснули непогашені борги, ціни на землю знижувалися, інвестування ставало відносно дешевим).

Дві основні передумови визначали інтеграційні процеси: по-перше, з боку сільського господарства, – недооцінка землі як найважливішого чинника виробництва, декапіталізація сільського господарства, обтяженого боргами, а також обмежений доступ до довгострокових кредитних ресурсів; по-друге, з боку зовнішніх інвесторів, – відсутність гарантій виконання контрактів, що знижувало ефективність роботи за контрактами, а також уже згадана декапіталізація в сільському господарстві, яка різко підвищувала віддачу від інвестицій [4].

Подібне відбувалося у період економічного спаду в українському сільському господарстві. У міру подолання кризових процесів в аграрній сфері інтеграція несільськогосподарських компаній у сільське господарство в країнах з розвинутою економікою скорочувалася.

Важливо враховувати цей досвід при визначенні перспектив несільськогосподарського бізнесу у вітчизняному агропродовольчому секторі, до того ж, нині він широко представлений в аграрній економіці країни і є однією з найважливіших складових її розвитку.

Форми участі несільськогосподарського бізнесу в інтеграційних процесах різноманітні. Водночас із придбанням активів, майнових комплексів сільськогосподарських організацій несільськогосподарські компанії використовують різні схеми їх інвестування, кредитування і таким чином є альтернативними джерелами фінансування сільського господарства. Набули поширення договірні форми інтеграційних відносин. Незадоволена потреба сільськогосподарських підприємств у фінансово-кредитних ресурсах і недостатньо розвинута система банківського аграрного кредитування стали чинником поширення договорів авансування в цій сфері.

Передумовою розвитку інтеграції в агропромисловій сфері стало також підвищення рівня транзакційних витрат. Руїнування традиційних вертикальних зв'язків у продовольчому ланцюзі негативно позначилося на функціонуванні суб'єктів господарювання, ефективності їх виробничої та збутової діяльності. Припинення обов'язковості постачань між економічними суб'єктами, з одного боку, сформувало свободу вибору, розширило канали реалізації продукції; а з другого, – зумовило різке зростання витрат, пов'язаних із пошуком контрагентів, отриманням ринкової інформації, невиконанням контрактних зобов'язань в умовах ринку, що неефективно працює.

Нерозвинутість інститутів ринку, характерна для економіки, яка розвивається, слабкість юридичного захисту прав власності і договірних зобов'язань спричинили дефіцит довіри між економічними агентами, локалізацію ділових зв'язків, стимулюючи посилення інтеграційних процесів. Транзакційні витрати у перехідній економіці були такими значними, що об'єднання однією власністю виявилось дешевшим за витрати на обслуговування контрактних відносин. Провали ринку долалися через різні форми вертикальної інтеграції, причому часто саме в її граничній формі – об'єднанні однією власністю.

Необхідність скорочення транзакційних витрат шляхом відновлення розірваних технологічних зв'язків і підвищення їхньої надійності стала одним із чинників активізації інтеграційних процесів в агропромисловій сфері у пореформений період.

Другим потужним чинником активізації агропромислової інтеграції була державна регулююча дія. Окрім забезпечення політичної стабільності, створення нормативно-пра-

вової бази, визначення взаємовідносин суб'єктів господарювання і самої можливості їх об'єднання, держава в особі регіональних органів управління виступила безпосереднім учасником інтеграційних процесів. Неспроможні сільськогосподарські підприємства зі зруйнованою фінансово-економічною системою, край зношеними основними фондами і гострим браком обігових коштів виявилися не в змозі самостійно подолати кризовий стан і організувати ефективне виробництво. Включення в інтеграційні процеси стало для них одним зі способів виживання.

Державна частка власності в агрофірмах формувалася двома способами: за рахунок погашення заборгованості перед бюджетом і позабюджетними фондами і так званім добровільним способом, коли акціонери-сільгоспвиробники передавали Фонду державного майна або відразу агрофірмі свої акції.

Спонукальним мотивом такої інтеграції став сам механізм її здійснення – замість передачі акцій надавалася можливість входження до складу агрофірм, а значить і гарантоване забезпечення матеріально-технічними ресурсами. У кризовій ситуації, в якій опинилася більшість підприємств зі зруйнованим виробничим потенціалом, такий варіант реформування виявився дієвим стимулом для розвитку інтеграційних зв'язків. Разом із безпосередньою участю регіональних органів державного управління у формуванні інтегрованих структур було проведено велику роботу зі стимулювання їх створення за участю несільськогосподарського бізнесу.

Створення інтегрованих агропромислових структур на основі залучення до них несільськогосподарських компаній і господарств-банкрутів стало дієвим заходом економічного оздоровлення сільськогосподарських підприємств і виведення аграрного сектору з кризового стану. Для реалізації цих цілей у регіонах України були розроблені та почали здійснюватися програми фінансового оздоровлення і реформування неплатоспроможних сільськогосподарських підприємств на основі інтеграції їх з несільськогосподарськими компаніями. У Київській, Харківській, Донецькій, Одеській, Дніпропетровській та інших областях, АР Крим за сприяння державних органів влади відбулися активні інтеграційні процеси, під час яких до складу інтегрованих формувань були залучені приватні промислові й торгові компанії, які виступили інвесторами. Включення господарств-банкрутів до складу інтегрованих структур стало повсюдним явищем. Економічна слабкість сільськогосподарських підприємств, недостатність внутрішніх джерел відтворювального розвитку зумовили їх зацікавленість у здійсненні інтеграційних процесів і стали чинниками активізації агропромислової інтеграції.

Загалом на етапі становлення ринкових відносин складні та різноманітні процеси агропромислової інтеграції розвивалися переважно під впливом зовнішніх чинників. Їх ініціаторами були, як правило, не сільськогосподарські організації, а представники інших сфер бізнесу і регіональні адміністрації. Активізація інтеграційних процесів – здебільшого конструктивна реакція суб'єктів ринку і органів державного управління на економічні труднощі.

Передумови, що сприяли розвитку агропромислового комплексу й інтеграційних процесів у 1998–2000 рр., мали недовгостроковий характер. Після 2000 р. макроекономічна ситуація для сільського господарства змінилася, оскільки імпорт продовольства субсидувався, продукція українських товаровиробників виявилася неконкурентоспроможною і почала витіснятися з внутрішнього ринку.

Так, у 2010 р. було імпортовано живих тварин і продуктів тваринного походження на суму 1242 млн дол. США, а експорт становив лише 771,4 млн дол. США. Краща ситуація виявилася в рослинницькому секторі, де експорт перевищував імпорт: експорт продуктів рослинного походження дорівнював 3976,2 млн дол. США, а імпорт – 1563,9 млн дол. США. У цілому готові харчові продукти продовжують витіснятися імпортними: їх експорт у 2010 р. становив 2571,1 млн дол. США, імпорт – 2506,1 млн дол. США [5].

Для підприємств аграрного сектору економіки України однією з головних проблем є залучення інвестиційних та інноваційних ресурсів. У 2010 р. суб'єктами господарювання за рахунок усіх джерел фінансування у сільське господарство, мисливство, лісове господарство було вкладено 12,2 млрд грн інвестицій в основний капітал, що на 16,5 % менше, ніж у 2009 р. Питома вага інвестицій у ці види економічної діяльності – 7,1 % загальнодержавно-

го обсягу інвестицій в основний капітал (у 2009 р. – 6,2 %). За рахунок коштів державного бюджету освоєно 284 млн грн, що становить 2,3 % інвестицій в основний капітал цього виду діяльності. Слід зазначити, що вагому частку інвестицій, вкладених у сільське господарство, мисливство, лісове господарство, освоєно у рослинництві (68,2 %) [5].

У розвиток підприємств сільського господарства, мисливства, лісового господарства станом на 1 січня 2011 р. вкладено 833,7 млн дол. США прямих іноземних інвестицій (наростаючим підсумком з початку інвестування), це лише 1,9 % загального обсягу іноземних інвестицій в Україну. Приріст обсягів іноземного капіталу в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві з урахуванням його переоцінки, втрат і курсової різниці за 2010 р. становив 40,7 млн дол. США [5].

Ефект імпортозаміщення, на хвилі якого створювались інтегровані компанії в 1999–2000 рр., практично втратив значення як чинник активізації інтеграційних процесів.

Відбулося уповільнення темпів зростання аграрного виробництва. Загалом у сільському господарстві вони знизилися з 98,19 % у 2009 р. до 98,47 % у 2010 р. Разом з тим продукція тваринництва зростала (103,4 % у 2009 р. і 103,2 % у 2010 р.) [6].

Розвиток сільського господарства поступається розвитку харчової та переробної промисловості, що використовують імпорту сировину, обсяги поставок якої зростають швидше, ніж внутрішнє виробництво. Темпам зростання цін на сільськогосподарську продукцію властиві істотні коливання залежно від обсягів виробництва і зміни цін на паливо, добрива, інші види сировини й матеріали, споживані сільськогосподарським виробництвом.

Короткий період цінового сприяння (1999–2000 рр.) змінився відставанням цін сільгоспвиробників від цін постачальників палива й устаткування у 2001–2006 рр. Проте з 2007 р. ціни на сільськогосподарську сировину і продовольство почали зростати. Очевидно, ця тенденція матиме тривалий характер.

Високі ціни на сільськогосподарську сировину і продовольство підтримують інтерес потенційних інвесторів до сільського господарства, сприяють активізації інтеграційних процесів.

Вжиті державою заходи (реструктуризація заборгованостей господарств і списання штрафів) дали свої результати. Значно скоротилася прострочена кредиторська заборгованість, підвищилася фінансова незалежність сільськогосподарських організацій від позикового капіталу. Проте їх фінансове становище не можна назвати стійким, адже господарства, як і раніше, зазнають гострого дефіциту джерел формування обігових коштів. Дефіцит фінансових ресурсів обмежує можливості розширеного відтворення в аграрній сфері АПК. Недостатніми залишаються інвестиційні ресурси сільськогосподарських товаровиробників. Зберігається тенденція погіршення забезпеченості господарств основними засобами, зростає рівень зношеності машинно-тракторного парку.

Основні засоби нині є найкритичнішим ресурсом для сільськогосподарського виробництва, що обмежує зростання продуктивності праці й залучення до сільськогосподарського обороту невикористовуваних земель. Триває скорочення оброблюваних площ. Оплата праці працівників сільськогосподарських організацій залишається вкрай низькою.

Отже, внутрішніх джерел відтворювального розвитку в аграрній сфері недостатньо. Водночас аграрний сектор економіки України з середини 2000-х років характеризується певною стабілізацією фінансово-економічного становища на фоні хронічної нестачі обігових коштів, слабкої матеріально-технічної бази, обмеженості інвестиційних ресурсів, невирішених соціальних проблем. Спостерігається підвищення ділової активності бізнесу, посилення конкурентної боротьби. Створені інтегровані компанії швидкими темпами нарощують виробництво, освоюють нові території. Посилення тиску імпорту і внутрішньої конкуренції змушує виробників сільгосппродукції активно шукати можливості якнайефективнішого використання ресурсів, зниження витрат, визначення перспективних напрямів економічного зростання. Загострення конкуренції та переваги інтеграції є передумовою для збільшення масштабів інтеграційних процесів. Чинники їх реалізації, які останніми роками виступили на перший план, суттєво відрізняються від умов прояву інтеграційної активності на етапі становлення ринкових відносин [2, с. 138].

Дешевих сільськогосподарських активів у регіонах з порівняльними конкурентними перевагами залишається дедалі менше, посилюється конкуренція на внутрішньому і міжнародних ринках. У зв'язку з цим виникає потреба у створенні таких моделей інтеграції, які базуватимуться на цілеспрямованій та опрацьованій стратегії розвитку. Якісна зміна набору чинників, що формують передумови розвитку інтеграційних процесів в аграрній сфері, зумовляє відмінності в характері їх реалізації. У післякризовий період ці чинники сприяли масовому придбанню сільськогосподарських активів і створенню інтегрованих структур. Нині вони визначають необхідність зміцнення становища вже створених інтегрованих формувань, підвищення їх конкурентоспроможності, у тому числі шляхом упорядкування організаційної структури.

Всебічне вивчення чинників, які формують передумови створення інтегрованих структур у сучасному сільському господарстві, дає змогу виокремити найважливіші з них. Зовнішні: посилення конкуренції; тенденції міжнародного руху капіталу; членство України в СОТ; зростання економічної активності суб'єктів ринку; недостатній розвиток інститутів інфраструктури аграрного ринку; передбачуваність умов господарювання, регульована кредитною і податковою політикою. Внутрішні: потенційно висока інвестиційна привабливість агропромислових підприємств; потреба в удосконаленні технологій, формуванні відтворювального потенціалу сільськогосподарських організацій; зміцнення їх фінансової стійкості, необхідність розширення джерел фінансового забезпечення інвестиційного процесу в агропромисловому секторі.

У перспективі розвиток інтеграційних процесів в аграрній сфері економіки здійснюватиметься під впливом вказаних чинників. Вони суттєво відрізняються за природою, силою і характером впливу. Проте їх дії властиві причинно-наслідковий зв'язок і синергія, цілеспрямоване управління ними може забезпечити підвищення ефективності реалізації інтеграційних відносин. Сукупний вплив цих чинників стосується виробничої, економічної і фінансової діяльності інтегрованого формування. Їх аналіз повинен проводитися не послідовно, а системно, завдяки чому забезпечується синергетичний ефект стійкого підвищення ефективності інтеграції.

Системний облік взаємопов'язаних чинників у процесі формування та реалізації інтеграційних відносин дає змогу обґрунтовано підійти до вибору способу і механізмів інтеграції і за будь-якої форми останньої забезпечити конкурентні переваги інтегрованого формування [7].

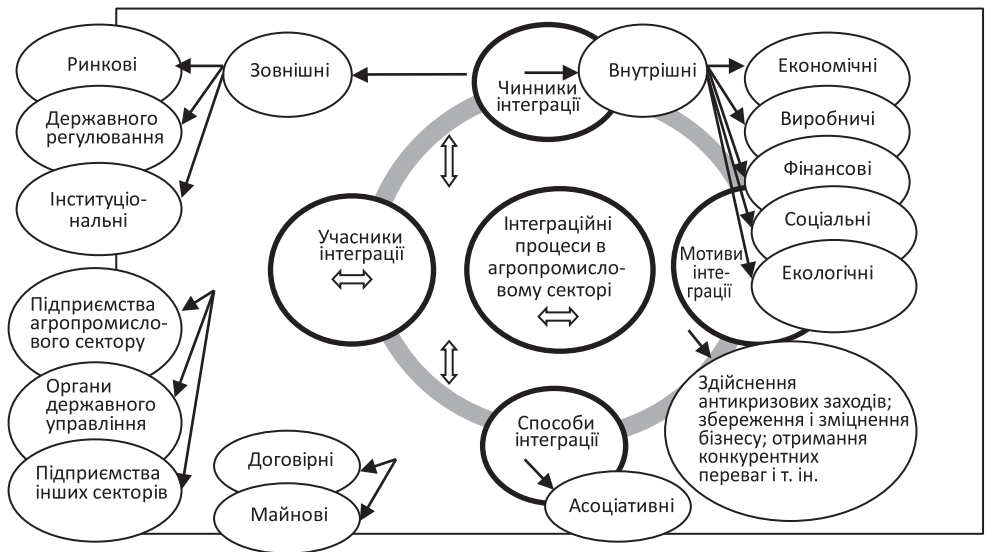


Рисунок. Структура моделі розвитку інтеграційних процесів в агропромисловому секторі

Зовнішні чинники є найбільш загальними і суттєвими для функціонування агропромислового сектору, ними визначаються умови перебігу об'єднувальних процесів. Внутрішні чинники формують потребу і готовність сільськогосподарських організацій до інтеграції. Набір зовнішніх і внутрішніх чинників, під впливом яких компанія може ухвалити рішення про започаткування інтеграційного процесу, утворює передумови інтеграції. Вони реалізуються учасниками інтеграційного процесу за наявності певного потенціалу і мотиву об'єднання.

Узагальнення проведених досліджень дало можливість визначити основних учасників, мотивацію, способи здійснення інтеграційних процесів у ринкових умовах і обґрунтувати структуру загальної моделі їх розвитку в агропромисловому секторі (див. рисунок).

Визначення можливих способів формування найефективніших і стабільних у довгостроковому періоді об'єднань припускає аналіз основних, використовуваних на практиці, механізмів побудови інтегрованих структур. Провести якнайповнішу систематизацію організаційних форм побудови інтегрованих структур видається можливим за допомогою виокремлення основних механізмів регулювання спільної діяльності інтегрованих організацій.

### Використані джерела

1. *Басюркіна Н. Й.* Методологічні основи агропромислової інтеграції / Н. Й. Басюркіна // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. – 2012. – № 45. – С. 159–168.
2. *Лещева М. Г.* Развитие интеграционных процессов в аграрной сфере экономики / М. Г. Лещева, В. И. Трухачев. – Ставрополь : АГРУС, 2008. – 308 с.
3. *Лукінов І. І.* Проблеми міжгосподарського кооперування і агропромислової інтеграції / І. І. Лукінов // Лукінов І. І. Вибрані праці : у 2 кн. Кн. 2. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – С. 385.
4. *Храмова І. Г.* Вертикальная интеграция в продовольственном комплексе России (деятельность агрохолдингов) / И. Г. Храмова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iet.ru/usaid/prodintegra/index.htm>.
5. Україна у цифрах – 2010 / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
6. Щорічник України 2010 / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua>.
7. *Басюркіна Н. Й.* Роль великотоварного виробництва у забезпеченні продовольчої безпеки / Н. Й. Басюркіна // Інноваційна економіка. – 2012. – № 3 (29). – С. 93–96.